

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

MÜASIR ŞƏRAİTDƏ MÜƏSSİSƏNİN MALİYYƏ DAYANIQLIĞININ İDARƏ EDİLMƏSİ VƏ QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

İxtisas: 5301.01 - Daxili fiskal siyasət və dövlət maliyyəsi
Elm sahəsi: 53 – İqtisad elmləri
İddiaçı: **Şəhla Musa qızı Əlicanova**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün
təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKI – 2022

Dissertasiya işi Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin «Maliyyə və maliyyə insitutları» kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: iqtisad elmləri doktoru, professor

Mirdaməd Mirsadiq oğlu Sadıqov

Rəsmi opponentlər: iqtisad elmləri doktoru, professor
Elnur Məhəmməd oğlu Sadıqov

iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azim Heydər oğlu Abasov

iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Qalib Əziz oğlu Tanrıverdiyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin (UNEC) nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.10 Dissertasiya şurası

Dissertasiya şurasının sədri:

imza

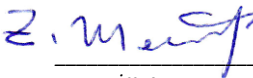
iqtisad elmləri doktoru, professor
Ədalət Cəlal oğlu Muradov

Dissertasiya şurasının elmi katibi:

imza

iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Zöhrab Həsən oğlu İbrahimov

Elmi seminarın sədri:

imza

iqtisad elmləri doktoru, professor
Zahid Fərrux oğlu Məmmədov

İşin ümumi xarakteristikası

Tədqiqat mövzusunun aktuallığı. Ölkə iqtisadiyyatının gücü onun sahələrinin inkişaf səviyyəsindən və hətta ayrı-ayrılıqda hər bir iqtisadi subyektin, müəssisə və təşkilatların gücündən asılıdır. Hər bir müəssisə öz fəaliyyəti istiqamətində nə qədər dinamik, sabit inkişaf edərsə, nəticədə həmin subyektin fəaliyyət göstərdiyi konkret sahə güclü olar. Bütün sahələr isə güclü inkişaf edərsə bu halda ölkə iqtisadiyyatı güclü olar.

İstənilən müəssisənin fəaliyyətinin uğurlu nəticələri bir çox amillərdən asılıdır. Onlardan biri də müəssisənin maliyyə dayanıqlığının idarə olunmasıdır. Dayanıqlı inkişaf müəssisə üçün bazar şəraitində bazar qanunlarının tələb etdiyi ən vacib şərtlərdəndir. Əgər müəssisə dayanıqlı inkişafa malik olmazsa bu halda o bazardakı rəqabətə dözə bilməz və iflasa uğrayar. Müəssisə rəqabətə davamlı olub və perspektiv planlar üçün işləmək istəyirsə mütləq dayanıqlı inkişafını təmin etməlidir. Bunun üçün o kifayət qədər ilkin kapitalla əsas və dövriyyə kapitalına, kifayət dərəcədə peşəkar kadr potensialına, strateji planlara malik olmalı, fəaliyyət göstərdiyi sahədə inkişaf meyllərini və perspektivlərini görməli və düzgün taktika, strategiya seçməlidir. Qeyd edilənlərin reallaşdırılması müəssisə mövcudluğunun tərkib elementləri olmaq etibarilə müəssisənin dayanıqlığının təşkili və idarə edilməsinin əsasını, özəyini təşkil edir. Müəssisələr üçün dayanıqlığın təmin edilməsi nə qədər vacibdirsə, onun yüksək səviyyədə idarə edilərək qorunub saxlanması da bir o qədər vacibdir.

Qeyd edilən məqsədlərin yerinə yetirilməsinin əsas hədəfi ölkə iqtisadiyyatı qarşısında duran makro və mikro səviyyəli problemlərin həllidir. Bu problemləri sistemli şəkildə həll etmək, iqtisadiyyatın səmərəli nəticələr verməsini təmin etmək məqsədilə 6 dekabr 2016-cı il tarixdə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təsdiq etdiyi fərmanla “Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi” təsdiq olunmuşdur. Həmin sənədə müvafiq olaraq milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın 11 sektoru üzrə ümumilikdə 12 strateji yol xəritəsi hazırlanmışdır. Bu sənəd orta və uzun müddətli dövrləri əhatə etməklə, 2020-ci ilədək iqtisadi inkişaf strategiyası və tədbirlər planı, 2025-ci ilədək olan dövr üçün uzunmüddətli baxış və

2025-ci ildən sonrakı dövr üçün hədəf baxışından ibarətdir. Bu məsələlər tədqiqatın məqsədinə uyğun olduğuna görə onu geniş öyrənməyə ehtiyac vardır. Qeyd olunanlarla yanaşı nəzərdən qaçırmaq olmaz ki, qida məhsulları istehsalı və əhalinin ekoloji cəhətdən təmiz məhsullarla təminatı həmişə dövlətin diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu baxımdan respublikada regionların inkişafı ilə bağlı dövlət proqramlarının icrasının və son zamanlar yaranmış Azərbaycan Respublikasının Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin böyük rolu vardır. Həm dövlət proqramlarının icrasının qarşısında və həmçinin Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin qarşısında duran vəzifələr qida məhsulları istehsal edən sənaye müəssisələrinin müxtəlif aspektdə problemlərinin həllinə yönəldilmişdir.

Problemin öyrənilmə səviyyəsi. Dayanıqlı inkişaf, müəssisənin dayanıqlığı, onun mahiyyəti, bir kateqoriya olaraq iqtisad elmində tutduğu yer onu yaradan ilkin şərtlər, onun idarə edilməsi və s. kimi çox saylı problemlər uzun illərdir ki, iqtisad elminin öyrəndiyi mühüm məsələlərdir və hal-hazırda da iqtisadçı alimlərin diqqət mərkəzindədir. Qeyd edilən problemlərin müxtəlif aspektlərinə Azərbaycanın tanınmış iqtisadçıları olan Z.Ə.Səmədzadənin, A.F.Musayevin, Ə.C.Muradovun, M.M.Sadıqovun, Ə.Ə.Ələkbərovun, R.M.Əliyevin, Ü.Q.Əliyevin, Q.N.Manafovun, K.A.Şahbazovun, M.A.Əhmədovun, A.Ş.Şəkəriyevin, M.X.Həsənlinin, D.A.Bağirovun, M.M.Bağirovun, A.E.Kərimovun, N.N.Xudiyevin, Ş.Ş.Bədəlovun və başqalarının əsərlərində rast gəlmək olar. Onlar qeyd edilən problemlərin ayrı-ayrı elementlərini öyrənərək elmi tədqiqat işləri aparmışlar. Xarici ölkə iqtisadçılarından M.V.Romanovski, O.V.Vrublevskaaya, Sayman Conson, Ceyms Kvak, M.S.Atlas, E.F.Jukov, E.D.Dolan və başqaları qeyd edilən problemlərlə bağlı dəyərli tədqiqatlar aparmışlar. Tərəfimizdən aparılan tədqiqatlar göstərir ki, qeyd edilən müəlliflər tərəfindən müəssisənin dayanıqlığının idarə edilməsinə dair problemlərin müxtəlif aspektləri öyrənilmiş və bu tədqiqatlar iqtisad elminə dəyərli töhvələr vermişdir. Təhlillər göstərir ki, həmin tədqiqatlarda müəssisənin dayanıqlı inkişafının idarə edilməsi kompleks və sistemli tədqiqat işi kimi kifayət qədər öyrənilməmişdir. Bu səbəbi nəzərə alsaq müasir şəraitdə müəssisənin maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsi problemlərinin dərinədən öyrənilməsinə ehtiyacı vardır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın vəzifələri müəssisə dayanıqlığının idarə edilməsinin nəzəri metodoloji məsələlərinin araşdırılmasından, müəssisənin maliyyə dayanıqlığının mövcud vəziyyətinin təmin edilməsindən, həmin təhlilin nəticələrinə uyğun olaraq qiymətləndirmə aparılmasından və bununla bağlı təkliflərin işlənilib hazırlanmasından ibarətdir.

Tədqiqatın məqsədinə uyğun olaraq aşağıda qeyd olunan vəzifələr müəyyənləşdirilmiş və yerinə yetirilmişdir.

- Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının mahiyyətinin öyrənilməsi;
- Maliyyə dayanıqlığının nəzəri və metodoloji əsaslarının öyrənilməsi;
- Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsinin beynəlxalq təcrübəsinin araşdırılması;
- Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsinin makroiqtisadi parametrlərinin təhlil edilməsi;
- Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsinin müasir vəziyyətinin təhlil edilməsi;
- Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının qiymətləndirilməsi;
- Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi;
- Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının təhlil edilməsində müasir meyllərin müəyyənləşdirilməsi.

Tədqiqat obyektı. Tədqiqatın obyektı olaraq Azərbaycanda fəaliyyət göstərən qida məhsulları istehsal edən müəssisələr seçilmişdir.

Tədqiqatın predmeti. Tədqiqatın predmetini qida məhsulları istehsal edən müəssisələrin fəaliyyətində ortaya çıxan və dayanıqlı inkişafın təmin edilməsində xüsusi rolu olan, istifadə edilən idarəetmənin üsul və qaydaları, tətbiq edilən normalar və iqtisadi mexanizmlər təşkil edir.

Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsaslarını iqtisadçı alimlərin müəssisənin maliyyə dayanıqlığına dair tədqiqatları, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı və Sərəncamlar, Nazirlər Kabinetinin qəbul etdiyi qərarlar, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qəbul etdiyi qərarlar və qanunlar, həmçinin digər hüquqi-normativ aktlar təşkil edir. Tədqiqat işində müşahidə, iqtisadi-statik, müqayisəli təhlil, dinamika, analiz, sintez və s. üsullardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın məlumat mənbələri. Tədqiqat işində Azərbaycan

Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin hesabat və məcmuə materiallarından, həmçinin digər mənbələrdən istifadə edilmişdir.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar. Tədqiqat işində müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar aşağıdakılardan ibarətdir:

- Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının mahiyyəti və iqtisadiyyatdakı rolunun müəyyənlənməsi və onun əhəmiyyətinin əsaslandırılması;
- Müəssisədə maliyyə dayanıqlığının dünya təcrübəsinin qabaqcıl meyllərinin müəyyənlənməsi və respublikamızın qida məhsulları istehsal edən müəssisələrində onun əsas parametrlərinin tətbiqi imkanlarının müəyyən edilməsi;
- Qida məhsulları istehsal edən müəssisələrdə maliyyə dayanıqlığının müasir vəziyyətinin təhlil edilməsi və qiymətləndirilməsi;
- Qida məhsulları istehsal edən müəssisələrdə maliyyə dayanıqlığının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Aparılmış tədqiqat işinin elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir.

- Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının mahiyyəti öyrənilmiş, onun müəssisə iqtisadiyyatında rolu müəyyənləşdirilmişdir;

- Maliyyə dayanıqlığının nəzəri və metodoloji əsasları tədqiq olunmuş, təkliflər verilmişdir;

- Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsinin beynəlxalq təcrübəsi araşdırılmış və Azərbaycanda tətbiqi imkanları müəyyənləşdirilmişdir;

- Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsinin makroiqtisadi parametrləri araşdırılmış, onun təkmilləşdirilməsi istiqamətində təkliflər verilmişdir;

- Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsinin müasir vəziyyəti təhlil edilmiş, nəticələr əsasında təkliflər verilmişdir;

- Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının qiymətləndirilməsi aparılmış, nəticələr üzrə təkliflər verilmişdir;

- Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri müəyyənləşdirilmiş, təkliflər irəli sürülmüşdür;

- Müəssisənin maliyyə dayanıqlığını təmin edən göstəricilər əsasında dayanıqlığın təmin edilməsinin müasir meylləri müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, tədqiqat

nəticəsində müəssisənin maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsinin əhəmiyyəti müəyyən edilmiş onun iqtisadiyyatda rolu açıqlanmışdır. Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsinin beynəlxalq təcrübəsi öyrənilmiş, onun müsbət parametrlərinin Azərbaycanda tətbiqi imkanları müəyyənləşdirilmişdir. Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsinin müasir vəziyyəti təhlil olunmuş və dəyərli təkliflər verilmişdir. Tədqiqat nəticəsində formalaşmış nəticə və tövsiyələr, təkliflər müəssisələrin idarə edilməsində istifadə oluna bilər. Tədqiqatın materialları həmçinin tədris prosesində “Maliyyə”, “Korporativ maliyyə” və s. fənlərin tədrisi prosesində istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın nəticələrinin sınaqdan keçirilməsi və istifadə edilməsi. Dissertasiya işinin əsas müddəaları 2012-2020-ci illər ərzində məqalə, tezis və məcmuələrdə dərc edilmişdir. Tədqiqatın əsas müddəaları və irəli sürülən təkliflər gələcəkdə müəssisələrin idarə edilməsi problemləri ilə bağlı proqramların hazırlanmasında və idarəetmənin reallaşdırılmasında istifadə oluna bilər.

Tədqiqat nəticəsində dərc edilmiş materiallar. Tədqiqat nəticəsində dissertasiya işi üzrə dərc edilmiş elmi əsərlərin həcmi 6 çap vərəqi həcmindədir.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Dissertasiya işi Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində yerinə yetirilmişdir.

Tədqiqat işinin həcmi və quruluşu. Dissertasiya işi giriş (9287 işarə), 3 fəsil (I fəsil – 76570 işarə, II fəsil – 107918 işarə, III fəsil – 52772 işarə), nəticə (12487 işarə) və 105 adda olan ədəbiyyat siyahısından ibarət olmaqla 153 səhifəni (259010 işarə) əhatə etməklə 18 cədvəl, 6 qrafik, 1 şəkil və 7 diaqramı əhatə edir.

Dissertasiya işinin mündəricatı

Giriş

I Fəsil. Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsinin mahiyyəti və onun nəzəri metodoloji əsasları

1.1. Maliyyə dayanıqlığı, onun mahiyyəti və iqtisadiyyatda rolu

1.2. Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsinin nəzəri və metodoloji məsələləri

1.3. Maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsinin beynəlxalq təcrübəsi

II Fəsil. Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsinin

müasir vəziyyəti və onun qiymətləndirilməsi

2.1. Azərbaycan Respublikasında sahibkarlıq müəssisələrin maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsinin makroiqtisadi parametrlərinin təhlili

2.2. Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsinin müasir vəziyyətinin təhlili

2.3. Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının qiymətləndirilməsi

III Fəsil. Maliyyə dayanıqlığının möhkəmləndirilməsi və onun idarə edilməsinin əsas istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi

3.1. Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

3.2. Maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsində müasir meyllər

Nəticə

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı.

Müdafiəyə təqdim olunan əsas müddəalar

1. Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının mahiyyəti və iqtisadiyyatdakı rolunun müəyyənləşməsi və onun əhəmiyyətinin əsaslandırılması

Maliyyə dayanıqlığı iqtisadiyyatın səmərəli fəaliyyətinin təmin edilməsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Xüsusilə də bazar iqtisadiyyatında maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi iqtisadi inkişafın əsasını təşkil edir. Maliyyə dayanıqlığı mövcud real resursların rəşional düşüncə əsasında səmərəli bölüşdürülməsinin əsasını təşkil edərək yığım və investisiyaların həyata keçirilməsi üçün təhlükəsiz mühit yaradır. Maliyyə dayanıqlığı təmin edilmədikdə maliyyə vəsaitlərinin səmərəli bölgüsü baş vermir və bu vəsaitlərə sahib olan iqtisadi subyektlərin sərmayə yatırmaq maraqları azalır və iqtisadi aktivlik aşağı düşür. Buna görə də dövlətlər tərəfindən həyata keçirilən iqtisadi siyasətin əsas məqsədi ilk növbədə maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi və yarana biləcək iqtisadi böhranın qarşısının alınmasıdır. Lakin, iqtisadiyyatda böhranın müşahidə edilməməsi maliyyə dayanıqlığının təmin edilmiş olması anlamına gəlməməlidir. Ona görə ki, maliyyə dayanıqlığı daha geniş anlayışdır bir çox iqtisadi fəaliyyət növlərinin həyata keçirilməsi üçün zəruri mühitin yaradılmasını təmin etməlidir. Bu fəaliyyət növlərinə investisiya, yığım, maliyyə vəsaitlərinin bölgüsü, borclanma, kreditlərin verilməsi, gəlir əldə edilməsi və bunların təmin edilməsi vasitəsilə iqtisadiyyatda yaradılan dəyərin artırılmasını aid

etmək olar. Maliyyə sistemi o zaman dayanıqlı hesab edilir ki, maliyyə resurslarının uzun müddətli dövrdə səmərəli bölgüsü təmin edilmiş olsun, səmərəli iqtisadi siyasət nəticəsində maliyyə risklərinin qarşısı alınmış olsun və xarici neqativ təsirlərin mövcudluğu şəraitində maliyyə sistemi özünün əsas vəzifələrini yerinə yetirə bilsin. Qeyd etdiyimiz bu üç istiqamətdən hər hansı birinin təmin edilməməsi maliyyə dayanıqlığının zəruri səviyyədə olmaması və bəzən dayanıqlığın təmin edilməməsi anlamına gəlir. Maliyyə sisteminin fəaliyyəti daima dəyişikliklərə məruz qaldığından maliyyə dayanıqlığı iqtisadiyyatın sabit olması və eyni vəziyyətdə qalmasını özündə əks etdirmir. Əksinə maliyyə dayanıqlığı maliyyə sisteminin transformasiyası prosesinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə və iqtisadi inkişafın istənilən səviyyəsində dayanıqlığın təmin edilməsinə xidmət edir. Maliyyə sistemi çoxşahəli olduğundan dayanıqlığın təmin edilməsini tək bir göstərici ilə müəyyən etmək mümkün deyildir.

Ümumiyyətlə, maliyyə dayanıqlığına müxtəlif yanaşmaların mövcud olması onun dəqiq tərifinin yaranmamasına səbəb olmuşdur. Maliyyə sistemində fəaliyyət göstərən və ya iqtisadi araşdırmalarla məşqul olan müxtəlif iqtisadçıların maliyyə dayanıqlığına yanaşması müxtəlifdir. Bəzi yanaşmalara görə əgər real iqtisadiyyatın fəaliyyətində çətinlik yaranarsa və informasiya çatışmazlığı nəticəsində resursların səmərəli bölgüsü və investisiya fəaliyyəti təmin edilməzsə bu o deməkdir ki, maliyyə dayanıqlığı təmin edilməmişdir¹. Eyni yanaşma sistemə risklərin yaranmasının əsasında maliyyə sistemi ilə maliyyə bazarı arasında əlaqələrin mənfi təsiri nəticəsində real iqtisadiyyatın inkişafının zəifləməsinin dayandığını düşünən iqtisadçılar tərəfindən də qəbul edilir². Digər bir yanaşmaya görə isə maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsində qiymət əsas götürülür və bu amil yığım və investisiya fəaliyyətinin əsasının təşkil edir. Bu yanaşmaya əsasən maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi üçün iqtisadi siyasətin əsas məqsədi optimal qiymət səviyyəsinin təmin edilməsi olmalıdır. Maliyyə dayanıqlığına müxtəlif nəzəri yanaşmalar mövcud olsa da əsasən bir neçə xarakterik cəhəti müəyyən edilir.

¹ Ковалев В.В. Финансы. Учебник. М., 2011. 420 с.

² Шермет А.Д., Шербакова Г.Н. Финансовый анализ в коммерческом предприятии. М.: Финансы и статистика, 2009. 496 с.

- Birinci xarakterik cəhət ondan ibarətdir ki, maliyyə dayanıqlığı geniş bir konsepsiyadır və özündə maliyyə sisteminin müxtəlif səviyyələrini birləşdirir.
- İkinci xarakterik cəhət maliyyə dayanıqlığının ayrı-ayrı iqtisadi fəaliyyət növləri ilə əlaqəsi ilə bağlıdır.
- Üçüncü xarakterik cəhət maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsinin dolayı yolla yalnız maliyyə sisteminə deyil eyni zamanda digər iqtisadi sistemlərə və fəaliyyət növlərinə təsir etməsidir.
- Digər xarakterik cəhət isə ondan ibarətdir ki, maliyyə dayanıqlığı yalnız maliyyə böhranın olmaması nəticəsində təmin edilmir. Maliyyə dayanıqlığı eyni zamanda özündə maliyyə dayanıqlığına xələl yetirə biləcək təhlükələrin yaranmasının qarşısının alınmasını birləşdirir.
- Sonuncu əsas xarakterik cəhət isə maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsinin son nəticədə hadisələrin real iqtisadiyyata təsir etməsi ilə əlaqədardır. Hər hansı maliyyə institutunun və ya maliyyə bazarının daxilində baş verən neqativ hadisələr ümumi iqtisadiyyatın fəaliyyətinə təsiri azdırsa bu maliyyə dayanıqlığına təhlükə kimi görülməməlidir.

Bütün bu sadalananlar dünya təcrübəsinə əsasən bazar iqtisadiyyatının iki mühüm modeli əsasında reallaşdırılır. O modellərdən biri cəmiyyətin iqtisadi, digəri isə sosial tərəqqisini təmin edir. Cəmiyyətin iqtisadi tərəqqisini təmin edən model liberal model, sosial tərəqqisini təmin edən model isə sosial yönümlü bazar modeli adlanır. Bu modellərin bir-birindən fərqi mahiyyət etibarilə onların tənzimlənməsində dövlətin iştirak səviyyəsi ilə fərqlənir.

Dünyanın qabaqcıl ölkələrinin iqtisadiyyatında tətbiq edilən bu modellərin hər birinin spesifik xüsusiyyətləri vardır. Liberal modelin özünəməxsus xüsusiyyətləri ondan ibarətdir ki, bu modelin tətbiq olunduğu ölkələrdə məsələn, ABŞ, İngiltərə, Fransa, İtaliya, Kanada kimi ölkələrdə dövlət müəssisələrin fəaliyyətinə çox cüzi müdaxilə edir, bazarda dövlətə məxsus çox az saylı müəssisələr fəaliyyət göstərir, təsərrüfat subyektlərinə, yəni müəssisələrə, təşkilatlara, şirkətlərə, holdinqlərə və s. maksimum dərəcədə müstəqillik verilir, sosial məsələlərin həllində dövlət çox az bir payla çıxış edir. İdarəetmənin bu modeli əhalinin əsas hissəsinin yüksək həyat səviyyəsinin təmin edilməsinə imkan yaradır.

Apardığımız tədqiqat və təhlillər nəticəsində gəldiyimiz mühüm nəticələrdən biri ondan ibarətdir ki, maliyyə dayanıqlığını iqtisadi

kateqoriya kimi qəbul edərək onu tarazlıq vəziyyəti fonunda nəzərdən keçirmək, təhlil etmək lazımdır. Müəssisənin maliyyə dayanıqlığını tədqiq edərək deyə bilərik ki, müəssisənin maliyyə dayanıqlığı uyğun iqtisadi atmosferdə tarazlıq vəziyyətinin yaradılması, əldə olunmuş tarazlıq vəziyyətinin uzunmüddətli dövrdə saxlanıla bilməsi, bunun nəticəsində müəssisənin qarşısına qoyduğu strateji məqsədlərinə çatması bacarığı, onun fəaliyyətinə mənfi təsir edə biləcək daxili və xarici amillərin təsirinə müqavimət göstərə bilmək qabiliyyətidir.

Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının tədqiqi göstərir ki, uyğun bazarda rəqabət mühitinin gücləndirilməsi üçün daimi olaraq dayanıqlığın qiymətləndirilməsi vacibdir. Tədqiqatlar göstərir ki, müəssisənin maliyyə dayanıqlığının qaymətləndirilməsinin müxtəlif metodikaları mövcuddur. Onlardan ən çox yayılmışlarından biri sistem olaraq özündə müəssisənin dayanıqlığı üçün ən zəruri olan kapital, aktivlər, idarəetmə, gəlirlər, likvidlik kimi göstəriciləri özündə əks etdirən sistemdir.

Həmin göstəricilərin əsasında müəssisənin maliyyə dayanıqlığını müəyyən etməyə imkan verən metodika çox saylı amillərin təhlilinə əsaslanır. Fikrimizcə həmin amilləri 2 qrupda təsnifatlaşdırmaq olar. (Cədvəl 1.)

Cədvəl 1.

Müəssisənin maliyyə dayanıqlığına təsir edən amillər

I qrup	II qrup
Makroiqtisadi amillər	Mikroiqtisadi amillər
<ul style="list-style-type: none"> - ölkədə aparılan iqtisadi siyasətin istiqamətləri; - ölkədə mövcud olan siyasi vəziyyət; - sahibkarlığa yardım istiqamətində dövlətin müəssisələrə konkret yardımı; - sahibkarlığın daha da inkişaf etdirilməsi məqsədilə dövlətin müəssisələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılma istiqamətində tənzimləmə və nəzarətinin səviyyəsi; - dövlət tərəfindən uyğun bazarda yaradılmış rəqabət mühitinin səviyyəsi və s. 	<ul style="list-style-type: none"> - müəssisənin malik olduğu kapitalın səviyyəsi; - aktivlərdən istifadə səviyyəsi; - müəssisənin səmərəlilik göstəricilərinin səviyyəsi (rentabellik, mənfəətlilik); - müəssisənin likvidlik səviyyəsi; - müəssisənin uyğun bazarda rəqabətə davamlılıq səviyyəsi; - müəssisənin öz kontragentləri ilə münasibətlərin strateji istiqamətlərdə inkişafı səviyyəsi və s.

Mənbə: Cədvəl tədqiqat və təhlillər nəticəsində müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur.

2. Müəssisədə maliyyə dayanıqlığının dünya təcrübəsinin qabaqcıl

meyllərinin müəyyənləşməsi və respublikamızın qida məhsulları istehsal edən müəssisələrində onun əsas parametrlərinin tətbiqi imkanlarının müəyyən edilməsi. Müəssisələr bazar iqtisadiyyatının əsas aparıcı komponenti olduğundan bu sahədə maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi ən mühüm məsələlərdən biridir. Buna görə də dövlətlərin iqtisadi siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri də məhz bu dayanıqlığın qorunmasına yönəlir. Maliyyə dayanıqlığını təmin etməklə dövlət öz maliyyə bazarını həm yerli həm də xarici müəssisələr üçün cəlbedici və etibarlı edir. Bu da öz növbəsində daha çox müəssisələrin cəlb edilməsinə bununla da istehsalın artmasına yeni iş yerlərinin yaranmasına və iqtisadi aktivliyin yüksəlməsinə səbəb olur. Lakin, heç də dövlətlər maliyyə dayanıqlığının qorunması vəzifəsinin öhdəsindən həmişə gələ bilmirlər və bu da böhranların yaranmasına səbəb olur. Bəzən bu böhran gözlənilmədən çox güclü iqtisadiyyata malik olan dövlətlərdə maliyyə dayanıqlığının qoruna bilməməsi səbəbindən yaranaraq dünyanın digər dövlətlərinə də təsir edir. Böhranların yaranması maliyyə dayanıqlığının qorunması məsələsini daha da aktualaşdırır və bu istiqamətdə yeni ölçülərin götürülməsini tələb edir.

Ölkədə son illər də aparılan iqtisadi siyasətin tərkib hissəsi olmaq etibarilə sahibkarlığın, özəl sektorun inkişafı artıq vüsət almışdır. Strateji Yol Xəritəsində əks olunduğu kimi Azərbaycan son 10 il ərzində iqtisadi inkişaf tempinə görə dünya ölkələri arasında ön sıralarda olmuşdur. Ölkədə uğurla reallaşdırılan neft siyasəti əsasında külli miqdarda gəlirlər əldə edilmiş, onun hesabına infrastruktur modernləşdirilmiş, qeyri-neft sektoru inkişaf etdirilmiş, sosial rifah yaxşılaşdırılmış, əhalinin real gəlirlərinin səviyyəsi artmış, dövlətin sərəncamında olan aktivlər heç vaxt olmamış səviyyədə artmış və ümumi daxili məhsulun həcmi aşan səviyyədə strateji valyuta ehtiyatı yaradılmışdır.

2014-cü ildən başlayaraq dünya neft bazarında qiymətlərin kəskin azalması nəticəsində Azərbaycanın iqtisadiyyatını bürümüş böhran səbəbindən ölkədə iqtisadi artım sürəti aşağı düşmüş, institusional və struktur çağırışlar mahiyyət etibarilə dəyişmiş, tədiyə balansı və qeyri-büdcə sferasında geriləmələr sürətlənmiş, maliyyə və bank sektorunda baş verən xoşagəlməz hallar ölkədə yeni iqtisadi inkişaf aşağı düşmüş, institusional və struktur çağırışlar mahiyyət etibarilə dəyişmiş, tədiyə balansı və qeyri-büdcə sferasında geriləmələr sürətlənmiş, maliyyə və

bank sektorunda baş verən xoşagəlməz hallar ölkədə yeni iqtisadi inkişaf konsepsiyasına keçilməsini zəruri etmişdir.

Qeyd edilənlərin reallaşdırılması perspektivi üçün Strateji Yol Xəritəsində beş əsas strateji hədəf müəyyən edilmişdir. Onlar aşağıdakılardan ibarətdir:

- ölkədə fiskal dayanıqlığın təmin edilməsi, monetar siyasətin üzən məzənnə rejimi üzərində qurulması.
- Makroiqtisadi sabitliyin təmin edilməsi məqsədilə fiskal və monetar siyasətin uzlaşdırılması;
- payların (səhmlərin) nəzarət zərfi dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin fəaliyyətində səmərəliliyin artırılması və özəlləşdirmənin həyata keçirilməsi yolu ilə iqtisadi dinamikliyin təmin edilməsi;
- insan kapitalının inkişaf etdirilməsi vasitəsilə əmək bazarını milli iqtisadiyyat perspektivinə uyğunlaşdırılması;
- biznes mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, sahibkarlığın güclü inkişaf etdirilməsi vasitəsilə daxili bazarın bütün tələblərinin ödənilməsi³.

Maliyyə dayanıqlığının müəssisələrdə təmin edilməsi üçün qərb dünyasında nəzəri baxımdan əsas götürülən səviyyələr vardır. Bu səviyyələrə aşağıdakıları aid etmək olar:

Maliyyə və strateji planlaşdırma. Maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi üçün maliyyə planlaşdırılmasının həyata keçirilməsi əhəmiyyətlidir. Ona görə ki, planlaşdırma həyata keçirilmədən gəlir və xərcləri düzgün qiymətləndirmək imkanları daralır və müəssisə sahib olduğu maliyyə vəsaitlərindən səmərəli istifadə edə bilmir.

Gəlirlərin diversifikasiyası. Diversifikasiyanın həyata keçirilməsində əsas məqsəd müəssisənin gəlir mənbələrinin artırılması və bununla da hər hansı bir sahədə geriləmə müşahidə edildikdə müəssisənin maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsidir.

Sağlam idarəetmə və maliyyələşdirmə. Bu istiqamətdə səmərəliliyin təmin edilməsi məqsədilə müəssisələr müəyyən etdikləri qaydalarla idarəetmədə və maliyyə vəsaitlərinin bölüşdürülməsində şəffaflığın artırılmasına çalışırlar.

3. Qida məhsulları istehsal edən müəssisələrdə maliyyə dayanıqlığının müasir vəziyyətinin təhlil edilməsi və qiymətləndirilməsi

³ Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmişdir

Müəssisənin maliyyə dayanıqlılığının təmin edilməsi onun fəaliyyətinin çoxsaylı göstəricilərindən asılıdır. Bu göstəricilərə müəssisənin istehsal, satış, mənfəət, gəlir, vergi, işçi sayı, əsas fondlarla təminat, əsas kapitalın səviyyəsi, investisiya qoyuluşları, hazır məhsulun səviyyəsi, xərclərin strukturu və s. kimi göstəricilər aid edilir. Tədqiqatın məqsəd və vəzifələrinə uyğun olaraq müəssisənin maliyyə dayanıqlılığının müasir vəziyyətini təhlil etmək üçün tədqiqatın obyekti olan qida məhsulları istehsal edən müəssisələrin əsas iqtisadi göstəricilərini nəzərdən keçirək. İlk olaraq Azərbaycanın qida məhsulları istehsal edən **müəssisələrinin** və bu sahədə fəaliyyət göstərən qeydə alınmış **fərdi sahibkarların** say dinamikasını təhlil edək. (Cədvəl 2).

Göründüyü kimi burada 2010-2020-ci illər ərzində Azərbaycanda fəaliyyət göstərən qida məhsulları istehsalı ilə məşğul olan müəssisələrin və fərdi sahibkarların say dinamikası əks olunmuşdur. Göstəricilərdən aydın olur ki, 2010-cu ildə ölkəmizdə qida məhsulları istehsalı ilə məşğul olan müəssisələrin sayı cəmi 409 olmuşdur. Onlardan 14-ü dövlət, qalan 395-i isə qeyri-dövlət müəssisələri olmuşdur.

2011-ci ildə həmin müəssisələrin sayı 13 ədəd və ya 3,18% azalaraq 396-ya enmişdir. Həmin ildə dövlət müəssisələrinin sayı 2 ədəd və ya 14,3% artaraq 16-ya çatmış, qeyri-dövlət müəssisələrinin sayı isə 15 ədəd və ya 3,8% azalaraq 380-ə enmişdir. 2010-cu ildə qeyri-dövlət müəssisələrin cəmi ümumi müəssisələrin 96,6%-ni, 2011-ci ildə isə 95,9%-ni təşkil etmişdir.

Qida məhsulları istehsal edən müəssisələrin sayı 2012-ci ildə əvvəlki ilə nisbətən 8% və ya 31 ədəd artaraq 427-yə çatmışdır. Həmin ildə dövlət müəssisələrinin sayı əvvəlki il ilə müqayisədə 6,25% və ya 1 ədəd, qeyri-dövlət müəssisələrinin sayı isə 7,89% və ya 30 ədəd artaraq 410-a çatmışdır.

Qida məhsulları istehsal edən müəssisələrin sayı 2020-ci ildə əvvəlki ilə nisbətən 8.5% və ya 38 ədəd artaraq 487-yə çatmışdır.

Həmin ildə dövlət müəssisələrinin sayı əvvəlki il ilə müqayisədə sabit qalaraq 9 ədəd, qeyri-dövlət müəssisələrinin sayı isə 8.6% və ya 38 ədəd artaraq 478-a çatmışdır. (Cədvəl 2).

Cədvəl 2

2010-2020-ci illər ərzində Azərbaycanca fəaliyyət göstərən qida məhsulları istehsalı ilə məşğul olan müəssisələrin və fərdi sahibkarların say dinamikası

№	Göstəricilər	ölçü vahidi	2010		2011		2012		2017		2018		2019		2020	
			Sayı	əvvəlki ilə nəzərən davıma	Sayı	dəyişmə (+; - % -lə)	Sayı	dəyişmə (+; - % -lə)	Sayı	dəyişmə (+; - % -lə)	Sayı	dəyişmə (+; - % -lə)	Sayı	dəyişmə (+; - % -lə)	Sayı	dəyişmə (+; - % -lə)
1	Fəaliyyət göstərən müəssisələrin sayı	ədəd														
1.1	cəmi	ədəd	409	-	396	-3,18	427	+7,83	361	-7,7	393	+8,8	449	+14,2	487	+8,5
1.2	dövlət	ədəd	14	-	16	+14,3	17	+6,25	7	56,2	7	-	9	+28,6	9	-
1.3	qeyri-dövlət	ədəd	395	-	380	-3,8	410	+7,89	354	-5,6	386	+9,0	440	+14,0	478	+8,6
2	Qeydə alınmış fərdi sahibkarların sayı	nöfər	243	-	277	+13,9	317	+14,4	450	+5,1	475	+5,4	525	+10,5	604	+15,0
			1		0	4	0	4	8		4		2		2	

Mənbə: Cədvəl Azərbaycan Respublikası Statistika komitəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Ölkədə aparılan iqtisadi siyasətin ən əsas, prioritet istiqamətlərindən biri dayanıqlı inkişafın təmin edilməsidir. Postneft dövründə dayanıqlı inkişafın təmin edilməsi məhz elə iqtisadiyyatın diversifikasiyası vasitəsilə mümkündür.

Azərbaycanda Dayanıqlı inkişafın təmin edilməsi məqsədilə irimiqyaslı və çoxşaxəli tədbirlər həyata keçirilir. Bu istiqamətdə nəzərdə tutulan məsələlərin həll olunması və dayanıqlığın davamlı olmasının təmin edilməsi üçün ölkə prezidenti İlham Əliyevin 6 oktyabr 2016-cı il tarixli fərmanı ilə Azərbaycan Respublikasının Dayanıqlı İnkişaf üzrə Milli Əlaqələndirmə şurası yaradılıb.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələrinə uyğun olaraq ölkəmizdə dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə xidmət edən və həmçinin ölkəmizdə reallaşdırılan iqtisadi siyasətin prioritet istiqamətlərindən olan diversifikasiyanın tərkib hissəsi kimi qida məhsulları istehsalı ilə məşğul olan müəssisələrin maliyyə dayanıqlığının qiymətləndirilməsi vacibdir. Qiymətləndirmə üçün nəzərdən keçirilməli göstəricilər əsasən aşağıdakılardır. 2010-2020-ci illər ərzində Azərbaycanda fəaliyyət göstərən qida məhsulları istehsal edən müəssisələrin istehsal etdiyi məhsulun dinamikası, həmin müəssisələr üzrə fiziki həcm indeksi, ölkədə istehsal edilən sənaye məhsulunun ümumi həcmində qida məhsulları sahəsinin payı, ölkə sənayesinin qeyri-dövlət sektorunda qida sənayesi sahəsinin qeyri-dövlət sektorunun payı, qida məhsulları müəssisələrində çalışan işçilərin say dinamikası, sənayedə məşğul olanların ümumi sayında qida məhsulları istehsalı sahəsi işçilərin sayı, qida məhsulları istehsal edən müəssisələrdə çalışan işçilərin orta aylıq əmək haqqı dinamikası, qida məhsulları istehsal edən müəssisələrdə əsas kapitala investisiyaların dinamikası, sənaye sektoruna yönəldilən investisiyaların ümumi həcmində qida məhsulları istehsalı sahəsinə qoyulan investisiyaların payı, istehsalçı müəssisələrin anbarlarında hazır məhsul ehtiyatının dinamikası, qida məhsulları istehsal edən müəssisələrdə xərclərin strukturu və s.

Tədqiqatı aparılan obyekt üzrə 2010-2020-ci illəri əhatə edən dövr ərzində dayanıqlığın qiymətləndirilməsi üçün əvvəlcə əsas göstəricilərin bir neçəsi üzrə ekonometrik hesabalama, qiymətləndirmə aparmaq zəruridir.

Qida məhsulları sənayesi ilə bağlı təsirlərin kəmiyyət

qiymətləndirilməsi üçün biz ekonometrik modellərdən istifadə etmişik. Tədqiqatlar üç istiqamətdə aparılmışdır:

- Qida məhsulları sənayesinin ölkənin məcmu ÜDM-nə töhfəsinin qiymətləndirilməsi.
- Qida məhsulları sənayesinin inkişafına təsir edən amillərin təsirinin kəmiyyət qiymətləndirilməsi.
- Qida məhsulları sənayesinin daxilindəki proseslərin tədqiqi.

Aşağıda təsvir olunan birinci iki model birinci istiqaməti əhatə edir. Hesabat 1-də qida məhsulları istehsalının həcmnin ölkənin məcmu ÜDM-inə təsirinin ekonometrik modelinin Eviews proqramı köməyi ilə generasiya olunmuş nəticələri təqdim olunur:

$$GDP = 9495 + 18,5 \cdot NUT_GDP$$

Hesabatdan görüldüyü kimi model kifayət qədər adekvatdır. Əvvəla, determinasiya əmsalı $R^2=0,79$, reqressorun t-statisikası da kifayət qədər böyük olmaqla, hətta 1% səviyyə üçün əhəmiyyətlidir.

Modeldən çıxan nəticə bundan ibarətdir ki, qida sənayesində istehsalın 1 milyon manat artımı milli ÜDM-in 18,5 milyon manatlıq artımı ilə müşayiət olunur. İlk baxışdan güclü görünən bu təsir, əvvəla, qida məhsullarına olan xərclərin multiplikativ effekti ilə, digər tərəfdən bu modeldə nəzərə alınmayan digər sahələrin töhfəsi ilə izah oluna bilər.

Hesabat 2 milli ÜDM-in qida məhsulları ÜDM-nə görə elastikliyi əks etdirir.

$$LOG(GDP) = 4,34 + 0,84 \cdot LOG(NUT_GDP)$$

Bu model daha da adekvatdır: $R^2=0,80$, reqressorun t-statisikası = 4,06. Buna görə də bu modeldə də reqressor 1% səviyyə üçün əhəmiyyətlidir.

Modelə görə qida məhsulları istehsalının 1% artımı məcmu ÜDM-i 0,84% artırır, başqa sözlə, ölkə ÜDM-i bu sənayeyə görə elastik deyil. Bu, o deməkdir ki, qida sənayesi ÜDM-ə töhfə verirsə də, bu, digər sahələrin verdiyi töhfə ilə müqayisədə aşağıdır. Sözsüz ki, neft sektoru və xidmət sahələri fonunda bu nəticə məntiqlidir

Hesabat 1

Dependent Variable: GDP
Method: Least Squares
Date: 09/25/21 Time: 13:37
Sample: 2010 -2020
Included observations: 6
GDP=C(1)+C(2)*NUT_GDP

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	9495.032	11378.04	0.834505	0.4509
C(2)	18.49571	4.755890	3.889012	0.0177
R-squared	0.790843	Mean dependent var		53477.83
Adjusted R-squared	0.738554	S.D. dependent var		5973.713
S.E. of regression	3054.466	Akaike info criterion		19.14780
Sum squared resid	37319053	Schwarz criterion		19.07839
Log likelihood	-55.44340	Hannan-Quinn criter.		18.86993
F-statistic	15.12441	Durbin-Watson stat		2.927836
Prob(F-statistic)	0.017705			

Hesabat 2

Dependent Variable: LOG(GDP)
Method: Least Squares
Date: 09/25/21 Time: 14:28
Sample: 2010 -2020
Included observations: 6
LOG(GDP)=C(1)+C(2)*LOG(NUT_GDP)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	4.340770	1.611952	2.692865	0.0545
C(2)	0.842043	0.207502	4.057999	0.0154
R-squared	0.804567	Mean dependent var		10.88134
Adjusted R-squared	0.755709	S.D. dependent var		0.119428
S.E. of regression	0.059028	Akaike info criterion		-2.560397
Sum squared resid	0.013937	Schwarz criterion		-2.629810
Log likelihood	9.681190	Hannan-Quinn criter.		-2.838265
F-statistic	16.46736	Durbin-Watson stat		2.961862
Prob(F-statistic)	0.015374			

Hesabat tədqiqatımızın yuxarıda qeyd olunan ikinci istiqamətinə aiddir – burada qida məhsulları sənayesində əsas kapitalla qoyulan investisiyaların sahənin istehsalına təsirini qiymətləndirir:

$$\text{LOG(NUT_GDP)} = 7,0 + 0,18 \cdot \text{LOG(INVEST)}$$

Göründüyü kimi, bu model də yüksək adekvatlığa malikdir: $R^2=0,80$, reqressorun t-statisikasası = 3,63 və reqressor 1% səviyyə üçün əhəmiyyətlidir.

Belliklə, sahədə əsas kapitalla qoyulan investisiyaların 1% artımı istehsalı 0,18% artırır. Investisiyaların belə aşağı verimliliyi aşağıda şərh olunun digər modellərlə də təsdiqlənir. Bu nəticənin belə gözlənilməz səbəbləri bölmənin sonunda araşdırılır.

Sonuncu model qida istehsalı sənayesində əsas kapitalla qoyulan investisiyaların sahənin əmək məhsuldarlığına təsirini əks etdirir (hesabat 3):

$$\text{LOG(PRODUCTIVITY)} = 5,3 - 0,09 \cdot \text{LOG(INVEST(-1))}$$

Bu model də adekvatdır: $R^2=0,72$, reqressorun t-statisikasası = -2,8. Bu modeldə də reqressor 1% səviyyə üçün əhəmiyyətlidir.

Hesabat 3

Dependent Variable: LOG(PRODUCTIVITY)

Method: Least Squares

Date: 09/25/21 Time: 14:48

Sample (adjusted): 2010- 2020

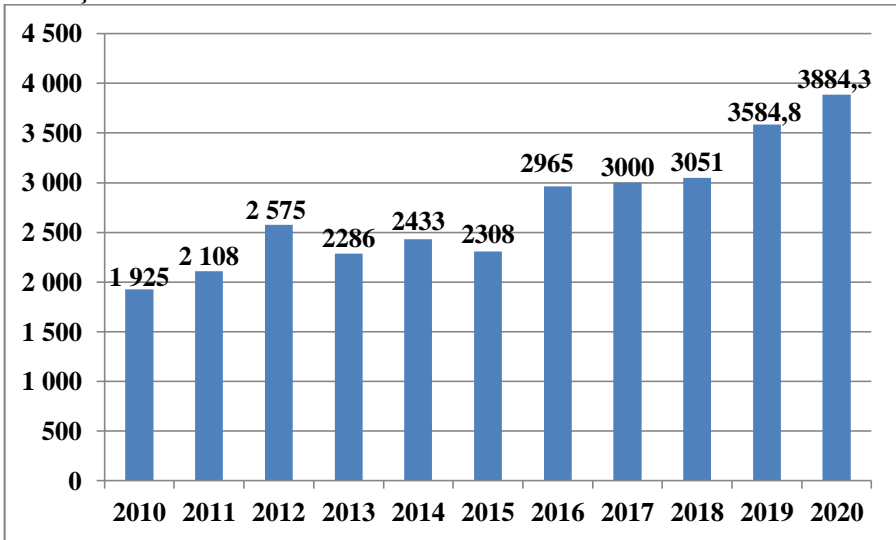
Included observations: 5 after adjustments

$\text{LOG(PRODUCTIVITY)} = C(1) + C(2) \cdot \text{LOG(INVEST(-1))}$

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	5.302455	0.135558	39.11564	0.0000
C(2)	-0.089049	0.031846	-2.796232	0.0681
R-squared	0.722708	Mean dependent var		4.927263
Adjusted R-squared	0.630277	S.D. dependent var		0.070961
S.E. of regression	0.043148	Akaike info criterion		-3.159191
Sum squared resid	0.005585	Schwarz criterion		-3.315416
Log likelihood	9.897979	Hannan-Quinn criter.		-3.578483
F-statistic	7.818911	Durbin-Watson stat		2.916264
Prob(F-statistic)	0.068065			

İstənilən müəssisənin fəaliyyətini xarakterizə edən ən mühüm göstəricilərdən biri müəssisənin istehsal göstəriciləridir. Bu göstərici əsasında həm müəssisənin üzvü olduğu bazarda yeri, həm onun fəaliyyət xarakteri, həm maliyyə dayanıqlığı səviyyəsi, həm də ki, digər parametrləri müəyyənləşdirilir. Ona görə də qida məhsulları istehsal edən müəssisələrdə 2010-2020-ci illərdə **istehsal olunmuş məhsulun dinamikasını** nəzərdən keçirmək zəruridir. (Diaqram 1)

Diaqram 1-dən görüldüyü kimi ölkəmizdə qida məhsulları istehsal edən müəssisələrdə 2010-cu il ərzində 1925 milyon manat dəyərində məhsul istehsal olunmuşdur. Növbəti ildə məhsul istehsalında 9,5% və ya 183 milyon manat artım olmuşdur. 2012-ci ildə də dinamika davam etmiş və əvvəlki ilə nəzərən 467 milyon manatlıq artıq məhsul istehsal edilmişdir ki, bu da faiz etibarilə 22,15% təşkil etmişdir. 2013-cü ildə bir qədər azalma baş vermiş, əvvəlki ilə nəzərən azalma 59 milyon manat və ya 2,29% olmuşdur. Növbəti illərdə də artım baş vermişdir.

Diaqram 1. 2010-2020-ci illər ərzində Azərbaycanda fəaliyyət göstərən qida məhsulları istehsal edən müəssisələrin istehsal etdiyi məhsulun dinamikası (mln. manatla)

Mənbə: Diaqram Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika komitəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur

Belə ki, 2014-cü ildə 2433 mln manat təşkil etmişdir ki, bu da əvvəlki

il ilə müqayisədə 6,4% artım deməkdir. Təhlil edilən növbəti göstərici üzrə 2015-ci ildə azalma olmuş, məhsul istehsalı 125 mlyn manat aşağı düşərək 2308 mlyn manat təşkil etmişdir. 2016-cı ildə isə əvvəlki illərə nisbətən 710 milyon manat və 27% artım baş vermişdir. 2017-ci ildə isə əvvəlki illərə nisbətən 35 milyon manat və 2% artım baş vermişdir. Təhlil edilən sonuncu göstərici üzrə 2020-ci ildə artım olmuş, məhsul istehsalı 299.5 milyon manat artmışdır və ya 8.3% artaraq 3884,3 milyon manat təşkil etmişdir.

Azərbaycanda qida məhsulları istehsalı sahəsində aparıcı rola malik olan ən iri istehsalçı müəssisə “Azərsun Holdingdir”. Ölkənin ən böyük qida istehsalçısı olan “Azersun Holding” MMC 2020-ci ildə 72.87 milyon manatlıq xalis mənfəət əldə etmişdir. Holding və onun törəmə müəssisələrinin il üzrə gəliri 952.07 milyon manat olmaqla öncəki ildən 5.14% az olmuşdur. İri holding ötən il satış və xidmətlərin maya dəyərini 12.8% optimallaşdırmaqla 664.87 milyon manata qədər azaltmışdır. Bu da ümumi mənfəətinin öncəki ili 21.2% artmasına səbəb olub. Bununla belə, satış və paylanma xərcləri 64.13 milyon manat (2019: 46.75 mln.), inzibati və ümumi xərclər 137.98 milyon manat (124.45 mln.) maliyyə xərcləri isə 10.77 milyon manat (9.72 mln. manat) olmuşdur. “Azersun”un vergiyə qədərki mənfəəti 92.23 milyon manat olmuş və buradan da 20.71 milyon manat mənfəət verisi ödəmişdir və nəticədə holdingin xalis mənfəəti 72.87 milyon manat olmuşdur. Öncəki ildə xalis mənfəətin həcmi 52.97 milyon manat idi. Bu xalis mənfəətdən sonra holdingin 436.58 milyon manata yaxın bölüşdürülməmiş mənfəəti olub. Onun tərkibinə qida məhsulları istehsalı edən bir çox müəssisələr, o cümlədən “Azərbaycan Şəkər İstehsalat Birliyi MMC”, “Bakı Qida və Yağ Fabriki MMC”, “Qafqaz Konserv Zavodu MMC”, “Sun Tea Çay Fabriki MMC”, “Azərsun Kənd Təsərrüfatı məhsulları MMC” və başqaları daxildir.

Cədvəl 3
“Azərsun Holding” MMC-in bəzi müəssisələrində 2014-2020-ci illər
ərzində mənfəətin dinamikası (min manatla)

	2014		2018		2019		2020		
	Mənfəət	(+;-) %	Mənfəət	(+;-) %	Mənfəət	(+;-) %	Mənfəət	(+;-) %	
1	Azərbaycanın şəkər istehsalat birliyi MMC	10.724.94	-	1.888.11	123	2.005.15	106	2.652.20	132
2	Bakı Qida və Yağ fabriki MMC	6.585.80	-	3.774.20	130.5	4.254.50	113	5.008.60	118
3	Qafqaz Konserv zavodu MMC	3.097.10	-	2.295.90	-68.7	3.057.80	133	3.845.17	126
4	Sun-TEA Çay fabriki MMC	1.622.16	-	2.803.61	268	3.585.75	128	4.295.36	120
5	Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı Məhsulları MMC	4.498.90	-	10.930.90	113.9	12.855.70	118	15.684.25	122
	Cəmi:	26.528.90	-	21.692.72	118	25.75890	119	31.485.58	122

Mənbə: Cədvəl “Azərsun Holding ” MMC-nin məlumatları əsasında müəlif tərəfindən hazırlanmışdır.

Qida məhsulları müəssisələrində maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsinə təsir edən əsas göstəricilərdən biri də mənfəətin dinamikasıdır. Cədvəl 3-dən aydın olur ki, hər beş müəssisə son yeddi il ərzində mənfəətlə işləmişdir. Bu müəssisələr tərəfindən yeddi il ərzində əldə olunmuş mənfəətin məbləği 157.719.95 min manat təşkil etmişdir. Təşkilatlar içərisində ən çox mənfəət əldə edən “Azərsun Kənd Təsərrüfatı məhsulları MMC” olmuşdur. Bu təşkilat üzrə mənfəətin həcmi artımla müşayiət edilən dinamikaya malik olması bu təşkilatda maliyyə dayanıqlığının möhkəmləndiyini göstərir. Qalan təşkilatlarda mənfəətin həcmində kəskin volotillik olmasına baxmayaraq, onların hər birində 2014-2020-ci illərdə mənfəət əldə olunmuş və maliyyə dayanıqlığı təmin olunmuşdur.

4. Qida məhsulları istehsal edən müəssisələrdə maliyyə dayanıqlığının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

Müəssisələrin maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi onların fəaliyyətinin əsasını təşkil etməklə qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmağa imkan verir. Maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi çoxmərhləli proses olmaqla öz prinsipləri ilə dəyişkən xarakterə malikdir. Çoxmərhləli dedikdə maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi üçün zəruri mühitin yaradılması, onun üzərində nəzarətin həyata keçirilməsi, yarana biləcək və mövcud olan risklərin aradan qaldırılması başa düşülür. Maliyyə dayanıqlığının dəyişkən xarakterə malik olması isə onun təmin edilməsi üçün yaranan şərait və risklərin daima iqtisadi mühitdən asılı olaraq dəyişməsindən irəli gəlir. Yəni istənilən müəssisə yarana biləcək yeni imkanlardan istifadəyə və yarana biləcək yeni risklərin qarşısını almağa hazır olmalıdır. Müəssisələrin maliyyə dayanıqlığının formalaşması iki səviyyədə reallaşır. Birinci makro səviyyədə, yəni dövlətin həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətin təsiri ilə, ikinci isə mikro səviyyədə, yəni müəssisələrin özlərinin həyata keçirdiyi biznes strategiyasının təsiri ilə. Dövlət səviyyəsində maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi istiqamətləri birbaşa müəssisələrin maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsinə yönəlməyə də dolayı olaraq iqtisadiyyatda yaranmış maliyyə dayanıqlığının müəssisələr üçün də səmərəli mühit yaratmasına gətirib çıxarır. Mikro səviyyədə maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi istiqamətlərinin müəyyən edilməsi isə birbaşa dövlət səviyyəsində maliyyə dayanıqlığının təsiri ilə formalaşır. Makro və mikro səviyyələr arasında uyğunluq yaranmadıqda o

zaman mikro səviyyədə maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi istiqamətlərinin səmərəliliyi azalır və maliyyə dayanıqlığı üçün təhlükə yaranmış olur. Buna görə də maliyyə dayanıqlığının istiqamətlərinin hər iki səviyyədə müəyyən edilməsinin tədqiqat işi üçün əhəmiyyəti böyükdür.

Makro səviyyədə maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi müəssisələr üçün beynəlxalq maliyyə bazarlarına çıxış əldə etmək şəraiti yaradaraq və bununla da onların özlərinin və ümumilikdə iqtisadi inkişafın təmin edilməsinə imkan yaradır. Makro səviyyədə maliyyə dayanıqlığının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri kimi aşağıdakıları göstərmək olar:

Bank nəzarətinin təkmilləşdirilməsi. Bank sistemi maliyyə sisteminin və ümumilikdə iqtisadiyyatın ən mühüm komponentlərindən biri olduğundan onun üzərində nəzarətin daima təkmilləşdirilməsi və gücləndirilməsi maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi üçün vacibdir. Bank sistemində nəzarətin gücləndirilməsi yarana biləcək risklərin idarə edilməsi və proqnozlaşdırılması baxımından vacibdir. Səmərəli bank nəzarəti vasitəsilə sistemdə mövcud olan maliyyə vəsaitlərinin sağlamlığı təmin edilməklə bankların gəlir əldə etmək məqsədilə riskli əməliyyatlar həyata keçirmək cəhdlərinin qarşısı alınır.

Qiymət sabitliyinin qorunması. Makro səviyyədə maliyyə sisteminin səmərəli fəaliyyət göstərməsi qiymət sabitliyindən əhəmiyyətli dərəcədə təsirlənir. Bu onunla əlaqədardır ki, qiymət sabitliyi təmin edilmədikdə iqtisadiyyata qoyulan investisiyaların həcmi azalır və iqtisadi subyektlərin fəzliyyəti zəifləyir. Qiymət sabitliyi təmin olunmadığı halda əldə edilən gəlirlərin risklilik səviyyəsi artdığından iqtisadiyyatda durğunluq yaranır və iqtisadi subyektlər qiymətlərin sabitləşməsinə gözləməyə üstünlük verirlər.

Məzənnə sabitliyinin qorunması. Maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsində məzənnə sabitliyinin qorunmasının da əhəmiyyəti böyükdür. Məzənnə sabitliyi olmadıqda yerli valyutanın ucuzlaşması ehtimalları böyük olur və bu halda yerli iqtisadiyyatda əhalinin alıcılıq qabiliyyəti azalmaqla iqtisadi durğunluğun yaranmasına gətirib çıxara bilər. Alıcılıq qabiliyyətinin aşağı olması isə müəssisələr tərəfindən istehsal edilən məhsullara olan tələbatın azalması deməkdir.

Dövlət maliyyələşməsinin səmərəliliyinin artırılması. Dövlət maliyyələşməsinin maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsinə təsir edən əsas cəhətləri büdcə kəsri və xarici borcdur. Maliyyə dayanıqlığının

təmin edilməsi qeyd etdiyimiz göstəricilərin məqbul səviyyədə saxlanılmasını tələb edir. Ona görə ki, bu göstəricilər məqbul səviyyədə olmadıqda maliyyə sistemi üçün risklər artmış olur və müəssisələr üçün də maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi imkanları daralır.

Özəl sektorda sağlam rəqabət imkanlarının genişləndirilməsi. Sağlam rəqabət mühiti olmadıqda müəssisələr istifadə etdikləri maliyyə vəsaitləri və insan əməyinin qarşılığında zəruri həcmdə maliyyə vəsaitləri əldə etmiş olurlar. Bu isə müəssisənin fəaliyyət göstərmək marağının azalmasına və maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi imkanlarının azalmasına gətirib çıxır. Xüsusilə daha böyük bazarlara malik olan və ya maliyyə bazarları sürətlə inkişaf edən dövlətlərdə sağlam rəqabətin təmin edilməsi üçün daha geniş və səmərəli tədbirlərin həyata keçirilməsinə ehtiyac yaranır.

Mikrosəviyyədə təkmilləşdirmə istiqamətlərinə aşağıdakıları aid etmək olar:

Aktivlərə əsaslanan kreditlərin verilməsi. Müəssisələr üçün maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsinin əsas mənbələrindən biri müəssisələrin kredit əməliyyatlarıdır. Xüsusilə də fəaliyyətinin ilk dövründə müəssisələrin kredit əldə etmək imkanlarının geniş olması onun səmərəli fəaliyyətə başlamasının əsas şərtlərindən biridir. Buna görə də müəssisələrə verilən bu kreditlərin risklilik səviyyəsinin aşağı salınması və bununla da maliyyə dayanıqlığına təsir edəcək amillərin aradan qaldırılmasına ehtiyac vardır.

Qiymətli kağızlar ilə maliyyələşmənin artırılması. Qiymətli kağızlar bazarının inkişaf etməsi müəssisələrə maliyyə vəsaitlərinin cəlb edilməsi üçün yeni imkanlar yaradır. Qiymətli kağızlar vasitəsilə vəsait cəlb etmək müəssisələrə bu vəsaitlərin daha çox istiqamətlər üzrə istifadəsi üçün şərait yaradır. Banklardan cəlb edilən vəsaitlərin müqavilə ilə müəyyən edilmiş istifadə təyinatı olsa da qiymətli kağızların cəlb edilməsində bu tələb olunmur. Bu da vəsaitlərdən daha səmərəli istifadə etmək və müxtəlif çeşidli fəaliyyət göstərmək imkanı yaradır.

Səmərəli maliyyələşmə strategiyasının qurulması. Müəssisələrin fəaliyyətinin əsasını maliyyələşmə təşkil etdiyindən bu istiqamətdə qurulan strategiyanın təkmilləşdirilməsi və bununla da maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi önəmlidir. Səmərəli strategiyanın olması müəssisənin səmərəli fəaliyyətinə imkan yaradacaq maliyyə mənbələrinin müəyyən edilməsinə və bu mənbələrdən vəsaitlərin cəlb edilməsi

imkanlarının müəyyən edilməsinə şərait yaradır.

Səmərəli marketingin həyata keçirilməsi. Maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsində həyata keçirilən marketing strategiyasının da əhəmiyyəti böyükdür. Maliyyə vəsaitlərinin formalaşma mənbələri kimi marketing də biznes strategiyasının əsas komponentlərindən biri olmalıdır. İlk növbədə marketing maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi üçün ona görə vacibdir ki, marketing müəssisənin məhsullarının satış həcminin artırılmasına xidmət edir.

İdarəetmənin təkmilləşdirilməsi. Müəssisənin bütün maliyyə əməliyyatlarının həyata keçirilməsi üçün çərçivə məhz idarəetməni həyata keçirən işçilər tərəfindən müəyyənləşdirilir. İdarəetmə sistemi elə qurulmalıdır ki, həm işçiləri səmərəli fəaliyyətə həvəsləndirsin, həm də gəlir əldə etmək marağı risklərin artmasına səbəb olmasın.

Müasir iqtisadi nəzəriyyələrə görə yalnız maksimum gəlir əldə edildiyi halda təmin etmək mümkündür deyildir. Bu baxımdan maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi üçün ümumilikdə **korporativ dayanıqlığın** təmin edilməsi önəmlidir. Maliyyə dayanıqlığı birbaşa korporativ dayanıqlıqdan asılıdır və buna görə də müasir dövrimüzdə dünyanın ən böyük korporasiyalarının və müəssisələrinin əsas məqsədi korporativ dayanıqlığı təmin etməkdir.

Bütün qeyd etdiyimiz bu amilləri nəzər alaraq korporativ davamlılığın təmin edilməsində ən böyük əhəmiyyətə malik olan və onun formalaşmasına birbaşa təsir edən bir neçə konsepti göstərmək olar: davamlı inkişaf, korporativ sosial məsuliyyət, maraqlı tərəflər nəzəriyyəsi, korporativ hesabatlılıq.

Nəticə

1.Maliyyə dayanıqlığı iqtisadiyyatın səmərəli fəaliyyətinin təmin edilməsində xüsusi rola malikdir. Maliyyə dayanıqlığı mövcud maliyyə resurslarının regional qaydada istifadəsi əsasında səmərəli bölüşdürülməni, müasir təşkilatı, düzgün idarəetməni, tənzimləməni, səmərəli fəaliyyət nəticələrinin əldə olunması məqsədlərini özündə birləşdirir. Tədqiqat vasitəsilə müəyyən edilmişdir ki, müəssisənin maliyyə dayanıqlığına müxtəlif yanaşmaların mövcuddur.

2.Aparılan tədqiqatlar nəticəsində müəyyən olunmuşdur ki, müəssi-

sələrin maliyyə dayanıqlığı da ümumi iqtisadiyyatın maliyyə dayanıqlığı kimi risklərin idarə edilməsi və mövcud resursların səmərəli bölüşdürülməsi kimi əsas xüsusiyyətlərə malikdir. Mikro səviyyədə müəssisələrin maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi ümumilikdə iqtisadiyyatın maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi deməkdir. Bazar iqtisadiyyatı sistemində iqtisadiyyatın əsas aparıcı qüvvəsinin müəssisələr olması onların maliyyə dayanıqlığının qorunmasını zəruri edir. Bura maliyyə sektorunda və ya iqtisadi əlaqələrin mövcud olduğu digər müəsəsilərdə mövcud olan risklər aid edilir. Müəssisələr də apardığı maliyyə təhliləri əsasında yarana biləcək bu riskləri proqnozlaşdırmağa, aradan qaldırmağa və qarşısını almağa çalışır. Son nəticədə bu onların maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsini reallaşdırır.

3. Təhlillər göstərir ki, qida məhsulları istehsal edən müəssisələrin maliyyə dayanıqlığının əhəmiyyətini daha da dərindən dərk etmək və onun iqtisadiyyatdakı rolunu hərtərəfli öyrənmək üçün müəssisənin maliyyə dayanıqlığının ən müxtəlif parametrlərini müxtəlif alimlərin yanaşmalarında təhlil etmək lazımdır. Apardığımız təhlil və araşdırmalar nəticəsində gəldiyimiz nəticələrdən biri ondan ibarətdir ki, müəssisənin maliyyə dayanıqlığı onun maliyyə etibarlığından 4. 4. Tədqiqat vasitəsilə maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsinin beynəlxalq təcrübəsi öyrənilmişdir. Bunun üçün Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Almaniya Federativ Respublikasının təcrübəsi öyrənilmiş konkret təkliflər verilmişdir. Müəyyən olunmuşdur ki, makro səviyyədə dövlətin maliyyə dayanıqlığını təmin etməsi müəssisələrdə maliyyə dayanıqlığının tam təmin edilməsi demək deyildir. Hətta dövlət böhran dövründə müəssisələrə vəsait ayırsa belə dayanıqlığın təmin edilməsi bu vəsaitlərin müəssisələr tərəfindən səmərəli idarə edilməsindən asılıdır.

5. Tədqiqatla müəyyən edilmişdir ki, Azərbaycan Respublikasında dayanıqlı və davamlı inkişafın təmin edilməsi istiqamətində çoxşaxəli və irimiqyaslı tədbirlər həyata keçirilir. Bu tədbirlər əsasən global çağırışlara cavab verə biləcək investisiyaların cəlb edilməsinə, biznes mühitinin yaxşılaşdırılmasına, azad rəqabət mühitinin yaradılmasına, beynəlxalq bazarlara uğurlu çıxışın təmin edilməsinə, insan kapitalının daha da gücləndirilməsinə, onun keyfiyyətə yüksəlməsinə, fiskal genişlənmənin reallaşdırılmasına, pul və məzənnə siyasətinin istiqamət-

lərinin aparılan makro-iqtisadi siyasətin tələblərinə uyğunlaşdırılmasına, sahibkarlıq müəssisələrinin inkişafına geniş imkan yaradılmasına, sahibkarlıq müəssisələrinin fəaliyyətinin məhsuldarlıq-səmərəlilik əsaslarının gücləndirilməsinə, xarici maliyyələşmə mənbələrin gücləndirilməsinə və s. məqsədlərin yerinə yetirilməsinə istiqamətlənmişdir.

6. Araşdırmalarla müəyyən edilmişdir ki, müəssisənin maliyyə dayanıqlılığının təmin edilməsi onun fəaliyyətinin çoxsaylı göstəricilərindən asılıdır. Bu göstəricilərə müəssisənin istehsal, satış, mənfəət, gəlir, vergi, işçi sayı, əsas fondlarla təminat, əsas kapitalın səviyyəsi, investisiya qoyuluşları, hazır məhsulun səviyyəsi, xərclərin strukturu və s. kimi göstəricilər aid edilir.

Aparığımız tədqiqatlar nəticəsində 2010-2020-cı illər ərzində Azərbaycan Respublikasında qida məhsulları sənayesi sahəsində müəssisələrin maliyyə dayanıqlılığının vəziyyəti təhlil edilərək qiymətləndirmələr aparılmış, modellər hazırlanmış və aşağıdakı nəticələr əldə edilmişdir.

- Modeldən çıxan nəticə bundan ibarətdir ki, qida sənayesində istehsalın 1 milyon manat artımı milli ÜDM-in 18,5 milyon manatlıq artımı ilə müşayiət olunur.
- Modelə görə qida məhsulları istehsalının 1% artımı məcmu ÜDM-i 0,84% artırır, başqa sözlə, ölkə ÜDM-i bu sənayeyə görə elastik deyil.
- Üçüncü model də yüksək adekvatlığa malikdir: $R^2=0,80$, regressorun t-statisikası = 3,63 və regressor 1% səviyyə üçün əhəmiyyətlidir. Bu sahədə əsas kapitalla qoyulan investisiyaların 1% artımı istehsalı 0,18% artırır.
- Model göstərir ki, investisiyaların 1 milyon manat artımı bir ildən sonra işçilərin sayının 40 nəfər artmasına səbəb olur. Bu da investisiyaların müəyyən mənada effektiv olmamasına dəlalət edə bilər.
- Növbəti modelin nəticə isə ondan ibarətdir ki, sahədə əsas kapitalla qoyulan investisiyaların 1% artımı bir ildən sonra sahədəki işçilərin sayını 0,19% artırır.
- Hesabat 6-dan görüldüyü kimi investisiyaların 1% artımı bir ildən sonrakı məhsuldarlığı təqribən 0,1% azaldır. İlk baxışdan paradoksal görünən bu nəticənin bir sıra izahı ola bilər.

Göründüyü kimi qida məhsulları sahəsinin müəssisələrinin maliyyə dayanıqlılığının təmin edilməsi üçün zəruri olan göstəricilər təhlil

aparılan dövrlərdə dinamikaya malik olmuş müəyyən edilmiş təkmilləşmə istiqamətləri icra olunmaqla dayanıqlıq sistemdə perspektiv olaraq təmin ediləcəkdir.

7. Araşdırmalar və təhlillər nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, ölkədə aparılan iqtisadi siyasətin ən əsas, prioritet istiqamətlərindən biri dayanıqlı inkişafın təmin edilməsidir. Azərbaycanda Dayanıqlı inkişafın təmin edilməsi məqsədilə irimiqyaslı və çoxşaxəli tədbirlər həyata keçirilir. Bu istiqamətdə nəzərdə tutulan məsələlərin həll olunması və dayanıqlılığın davamlı olmasının təmin edilməsi üçün ölkə prezidenti İlham Əliyevin 6 oktyabr 2016-cı il tarixli fərmanı ilə Azərbaycan Respublikasının Dayanıqlı İnkişaf üzrə Milli Əlaqələndirmə şurası yaradılıb.

8. Araşdırma vasitəsilə əldə edilmiş nəticələrin biri də ondan ibarətdir ki, makro səviyyədə maliyyə dayanıqlılığının təmin edilməsi ilk növbədə makroiqtisadi sabitliyin yaradılmasını zəruri edir. Dövlət öz iqtisadi siyasəti ilə makroiqtisadi sabitliyi təmin etdikdə maliyyə təhlükəsizliyi təmin edilir və müəssisələrin maliyyə vəsaitləri cəlb etmək və onlardan səmərəli istifadə etmək imkanı yaranır.

9. Aparılan araşdırmalarla sübut olunmuşdur ki, əgər müəssisə maliyyə baxımından dayanıqlı idisə, öz fəaliyyətini təmin edə biləcək gəliri və cəlb edilmiş vəsaitləri əldə edə bilirsə bu zaman müəssisə dayanıqlı hesab edilirdi. Müəssisə maliyyə dayanıqlılığını təmin etmək üçün debitor borclarına nəzarəti gücləndirməlidir. Müştərilərə kommersiya kreditlərinin verilməsi və bu vəsaitlərin toplanması üçün effektiv metodologiyanın işlənib hazırlanmasını həyata keçirməlidir.

***Dissertasiyanın əsas nəticələrini əks etdirən elmi əsərlər
aşağıdakı nəşrlərdə dərc olunmuşdur:***

1. Managing the sustainability of corporate finance in the digital economy” “İqtisadi və sosial inkişaf” mövzusunda onlayn formada 55-ci beynəlxalq konfrans Baku 2020 Economic and Social Development: Book of Proceedings 4, s. 478-487,
2. International experience in ensuring the stability of small and medium-sized enterprises and their role in the Azerbaijani economy” “Davamlı inkişafın sosial-iqtisadi problemləri” mövzusunda 37-ci Beynəlxalq elmi konfrans– "Socio Economic Problems of Sustainable Development" Book of Proceedings Baku

2019 səh.1228-1238

3. Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının inkişafına makrosəviyyədə təsir edən amillər. Bakı-2” Beynəlxalq Konfrans. Bakı: Bilim evi - 2018 səh 20-24
4. Maliyyə dayanıqlığının idarə edilməsində müasir meyillər. AMEA İqtisadiyyat İnstitutu “Elmi əsərlər” jurnalı 2017/4 səh. 143-150
5. Azərbaycan Respublikasında sahibkarlıq müəssisələrinin təsnifatı və dayanıqlığı. AMEA-nın Xəbərləri. İqtisadiyyat seriyası 2017 (iyul-avqust) səh.92-98
6. Sustainability of the Enterprises: Design and Development of the Performance Evaluation. Journal of Global Economy Review, № 6, 2016, pp. 70-76.
7. AR-da sahibkarlıq müəssisələrinin maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsinin makroiqtisadi parametrlərinin təhlili, AMEA “Xəbərlər” (İqtisadiyyat seriyası) jurnalı 2017
8. Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının təkmilləşdirilməsi. Odlar Yurdu Universitetinin “Elmi və pedaqoji xəbərlər” jurnalı Bakı 2016 № 44 95-105
9. Müəssisənin maliyyə dayanıqlığının təhlili. AMEA İqtisadiyyat İnstitutu “Elmi əsərlər” jurnalı № 5, Bakı 2016 99-106
10. Maliyyə dayanıqlığının mahiyyəti və iqtisadiyyatda rolu. “Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XX Respublika elmi konfransı” Bakı 2016 (tezis) səh. 383-385

Dissertasiyanın müdafiəsi “16” fevral 2022-ci il tarixdə saat 14:00-da Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.10 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ 1001, Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küç., 6

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin rəsmi internet saytında (www.unec.edu.az) yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat “17” yanvar 2022-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 30.06.2021.
Kağızın formatı: 60x84 _{1/16}. Sifariş 06/01.
Həcmi 1 ç.v. (47821 işarə). Tiraj 100.

*“AA – Poliqraf” istehsalat-kommersiya birliyində
hazır diopozitivlərdən istifadə olunmaqla çap edilmişdir.
Əlaqə üçün: capevi@internet.ru / (+99455) 201-2809*